

lava Ignjacija Vitkjeviča, Kušnjevčevog **Trećeg kraljevstva**. Ta dela su drugačija po svemu, osim po svom evidentnom i istaknutom eseizmu. Nešto slično važi za Džojsov **Ulls** (na čelu sa IX, bibliotekom epizodom), Židove **Kovače lažnog novca**, Manov **Čarobni breg** i **Doktora Faustusa**, Brohove **Mesečare** (posebno u trećem delu koji sadrži traktat o »Raspadu vrednosti«), Benov **Roman o fenotipu**, Heseovu **Igru staklenih perli**, za brojna Heksljjeva dela, Kamija, Sartra, Borhesa i dr. Ti pisci bi mogli ponoviti Valerijeve reči: »Volim misao kao što drugi vole nago telo«; oni predstavljaju tip pisca koji se naziva »poeta doctus«.

S obzirom na to razmišljalo se o tome da li je **Čovek bez svojstva** roman s diskurzivnim partijama ili ogroman esej s partijama romana. Međutim, Muzilovo delo nije ni jedno, ni drugo. U njemu ima čisto eseističkih poglavlja (npr. ceo Ulrihov dnevnik koji se bavi teorijom osećanja) i eseističko-feljtonističkih (npr. karakteristika Austrougarske imperije), a s druge strane postoji ničim neopтереćena epika, tako da je njegova osnovna težnja bila da sjedini ta dva izražajna sredstva – ali s prevagom eseizma.

Ukoliko se Man u **Čarobnom bregu** trudi da epski integriše refleksivne elemente, utoliko se Muzil u **Čoveku** stara da u refleksivno integriše epske elemente. To se vidi u konstrukciji dela, u obuhvatanju mnogih njegovih delova, vidi se npr. u načinu tretiranja ulične demonstracije ispred Lejzendorfove palate, čiju sliku razmišljajući upija Ulrih, koja samo u tom kontekstu dobija značenje. Drugačije stvar ne stoji ni sa scenom Ulrim – Arnhajm u mračnoj sobi, lako osvetljenoj uličnom svetiljkom ispod prozora. Te, okolnosti i raspoloženje ocrtni su ovde sasvim jasno, iako igraju ulogu podređenog faktora u velikom eseju o pogledu na svet, razloženom na glasove dijaloga, koji ispoljava lični konflikt koji je faktički konfrontacija dva filozofska stava. Autor pri tom po pravilu prikazuje u diskusijama (njegovi junaci gotovo nikad ne razgovaraju »normalno«, nego većno diskutuju) i refleksivnim monolozima proces mišljenja, a ne gotove misli, zbog čega delo koje spolja kao da ne poseduje radnju ipak sadrži izvesnu radnju – misaonu radnju, koja izaziva intelektualnu napetost, intelektualno događanje, ako se to sme tako nazvati. U istom smislu u **Čoveku** postoji i tok naracije, ali je njegov predmet ideje. To je u skladu s Ulrihovom devizom: »Živeti istorijom ideja, a ne istorijom sveta«.

Muzilova istorija ili »biografija ideja« ispričana je bogato nijansiranim, a istovremeno jednorodnim jezikom, o kome je već bilo reči. Sada bi ga trebalo razmotriti iz nešto drugačijeg ugla. Jer je on spoj naučne »preciznosti« i »prolazne logike duše« (Muzilova formulacija), apstraktne diskurzivnosti i poetske slikovitosti. Autor katkad neposredno ističe materijalnost misli, njihovo »konkretno« bitisanje: »Kao što se na udicu hvata stručak vodenog bilja umesto ribe, za pitanje generala (koji diskutuje) lepi se zamršen snop teorije«. Teorije koje iznose likovi i narator uglavnom su zasnovane, ilu-

strovane ili imaju poentu u vidu poređenja i metafora, koja tok razmišljanja čine plastičnijim i u racionalno razvijanoj temi otvaraju neočekivano kapiju koja vodi u sferu iracionalno-magličastih asocijacija, koje se često nadovezuju na omiljene simbole autora. »Surgurno« – dodirnuo je Ulrih u žurbi (u razgovoru s Bonadejom). – »Sport je brutalan. Čak bi se moglo reći da je to talog svuda rasejane opšte mržnje, koja slabi u igrama koje se zasnivaju na borbi. Naravno, obično se tvrdi suprotno. Postoji uverenje da sport povezuje, stvara kolegijalnost i slično; u suštini jedino dokazuje da brutalnost i ljubav nisu međusobno udaljene, već su dva krila velike, šarene, neme ptice. Ulrih je stavio akcenat na krila šarene, neme ptice, na misao koja nema naročitog smisla, ali koja nije lišena bar delića one neobične senzualnosti, sa kojom život u svom bezmernom krilu podmiruje istovremeno sve suprotne žudnje.« Na kraju čitamo o istoriji čovečanstva: »Istorija čoveka nije put bilijske kugle, koja kad se udari kreće se u određenom pravcu, već podleće na put oblaka ili put čoveka koji se vuče ulicama: njegovu pažnju čas privlači nekakva senka, čas grupa ljudi ili poseban izgled fasade neke kuće, dok se na kraju ne nađe na nepoznatom mestu, gde uopšte nije nameravao da dospe«. Po mišljenju samog Muzila jezik **Čoveka** je »jezik u slikama, od kojih nijedna nije poslednja«. svaka nameće sledeće slike, koje prate beskraini put misli. I pored mnogih kolebanja i nekonzekventnosti pisca na originalnoj sprezi apstrakcije i konkretnog zasniva se najznačajniji poseban znak celog dela.

Virđžinija Vulf je 1927. godine napisala o tipu romana XX veka koji se rađa: »Bićemo prinuđeni da pronađemo nove definicije za različite knjige, koje istupaju ispod te maske (tj. romana). Sasvim je moguće da se među njima pojavi takva čija žanrovsku pripadnost nećemo lako utvrditi (. . .) Ona nam neće mnogo reći o kućama, prihodima, profesijama uvedenih karaktera; pokazaće se malo srodna s romanom o određenom društvu ili sredini. U tome će biti slična poeziji, neće pre svega naslikati međuljudske odnose i delanje ljudi, kao što je to radio roman do sada, već će prikazati odnos duha prema opštim idejama, njegove monologe vođene u samoći«.

Ta predviđanja zvuče kao nagoveštaj **Čoveka** – vrhunca u panorami proze našeg vremena, za koji je teško naći naziv, ali mu najviše odgovara određenje: figuralno-slikovni eseistički roman. Njegov »kraljevstvo« – da se poslužimo Muzilovim rečima – »nalazi se između religije i nauke, između primera i teorije, između **amor Intellectualis** i poezije«. S obzirom na to da nema »nikakvu formu, znači da sadrži sve«, jer je u suštini to neobično obiman bez utvrđenih svojstava – malčice sa svim svojstvima, može adekvatno izraziti ogromnost različitih misli »čoveka bez svojstava« i autora, koji od početka do kraja dela (beskonačnog) stalno pokušavaju da reše nerešive probleme.

Prevod s poljskog: **Biserka Rajčić**

ZIZILIJA

Živko Nikolić

*sam sebi
onom koji je
na drugu
stran prešao
dovikujem*

*I ako zastanem
zašto sam zastao
zar iznova isto očekujem
sve polazi u oba smera
pregrade razara
raskol produbljuje*

*tiho je potom samovanje
mene svuda
u svemu skrivenog
1983.*

DOGODA

*dogoda, kad mine san
nevidljiva
ti ćeš znati
semenje cvetova divljih
koji belege izgubljene otkrivaju*

*I tražim te u predelima
gde ni bube ne silaze
osmeh ti iz vode nenačete
iz odsjaja svakog dopire
u travama ko divlje jagode nikle
tvoje grudi naslućujem*

*dogoda, kad mine san
ljubiti tebe hoću li
dok spušta se veče
i pomalja severnjača
svetlucanjem kakvog
udaljenog kamenčića*

*plavetan
hoću li stas tvoj dosegnuti
I doba blaženo
gde život traje
koliko i treptaj
koji putuje ka zvezdama
1985.*

*nisam sam
prazna je soba
ne okreći se
nek stane klatno
tu nekoga ima
njegovim pokretima nošeno
slama se telo
tu on je
neprimetan
sa mnom kazaljke pomera
pod nogama izmiče mu
senka beskonačna
kao odjek traje
niz litiću čujem
meko i pahuljasto
pada paperje
prazna je soba
klatno odavno stalo
1982.*

ZIZILIJA

*zizilija
iz tamnih dolaziš rupa
a gde si se zaputila
u kakvo polje kakav dan
izgubljeni vetar
gusti veje prah
zizilija
dručkijom te osećam
ti bi pre sta slap
slep
sad trava stopom tvojom spržena*

*u vrbama svet prosnila
zizilija neuhvativa
zizilija čudo od plamena
1984 – 85.*